

EIN GENRAL IM ZWIELICHT

Die Erinnerungen Edmund Glaises von Horstenau, 3. k.
Deutscher Bevollmächtigter General in Kroatien und Zeuge des Untergangs des
„Tausendjährigen Reiches“

Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs, 76.k.

(Böhlau Verlag, Wien—Köln—Graz, 1988, 598 o.)

Közel egy évtizedes vállalkozására e kötet megjelentetésével tett pontot a hazánkban is jól ismert, neves osztrák hadtörténész. Miután neki jutott az a feladat, hogy az 1957—1984 között az Osztrák Hadilevéltárba került Glaise-Horstenau — feljegyzéseket rendezze, természetesen merült fel benne a gondolat, hogy az egyszerre hivatásos katona és hadtudós életének 1936—1946 közti politikai szakaszában tudatosan készített önéletrajzi ihletésű, de egyúttal kortörténeti feljegyzéseket közlétegye. Az 1980-ban megjelentetett első kötetben az 1882—1924 közti első életszakaszra való visszaemlékezések, az 1984-ben közlétezt második kötetben az 1924—1941 közötti eseményekről papírra vetett feljegyzések, míg a jelen, harmadik kötetben a magyar szempontból különösen fontos, 1941—1946 közötti időben történetekre vonatkozó feljegyzések láttak napvilágot.

Glaise-Horstenau ebben az időben a Független Horvát Államba kinevezett teljhatalmú német tábornokként tevékenykedett, illetve vezéri tartalékban, majd a szövetségesek hadifogságában elmélkedett e tevékenységéről. Hosszú út vezetett odáig, míg az Osztrák—Magyar Monarchia vezérkari őrnagya, az Osztrák Köztársaság Hadilevéltárának igazgatója, Schuschnigg minisztere, Seyss-Inquart alkancellárja német tábornoki öltözkéiben horvát földön tevékenykedve igyekezett az adott körülmények között egyre reménytelenebbül a jövőnek átmenteni a konzervatív-keresztény-nagyosztrák-föderalista eszméket.

Miként a két előbbi kötet esetében, Peter Broucek azúttal is jelentős eligazító tanulmánnyal vezeti be az olvasót az adott időszak vonatkozó eseménytörténetébe és Glaise-Horstenau abban játszott történelmi szerepébe. Ismerteti Jugoszlávia felosztását, az usztasa állam belső viszonyait, a horvát haderő szervezését, a csetnik- és a partizánkötelékek ténykedését. Ezt követően rátér Glaise-Horstenau horvátországi politikai terveire, a német és horvát hadvezetéssel való konfliktusaira, bemutatja a vezéri tartalékba való visszarendelését, Ausztriával kapcsolatos aktuálpolitikai elgondolásait, amerikai hadifogságba kerülését és önként vállalt halálát. Befejezésül a közreadó az egyes kéziratok utóéletét villantja

fel, és közléteszi Glaise-Horstenau közel négyszáz megjelent tudományos publikációjának jegyzékét is.

Természetszerűleg érinti Peter Broucek az akkori évek hivatalos magyar politikáját és hadi tevékenységét is. Sajnálatos módon a rövid fogalmazás túl sommás ítéletté formálódott: „A Murán túli területet és a Bácskát (Újvidéket) Magyarország annektálta. Ott mindenütt hamarosan magyarosító politikát érvényesítettek, tömeges elűldözéssel és pogromokkal.” A bonyolult eseménytörténet ennél több, árnyaltabb és a valóságot jobban tükröző elemzést és abból levont következtetést kívánna. Azt már egyenesen tollhibára vezetjük vissza, hogy a Bánát helyett Baranya szerepel mint „a Románia és Magyarország között vitatott és a Nagynémet Birodalom által katonai igazgatás alá vont terület”.

Glaise-Horstenauanak a kötetben szereplő huszonnégy önéletrajzi ihletésű írásában is számos alkalommal esik szó a magyar politikai és hadvezetés adott időszakbeli ténykedéséről. Így az olvasó most megtudja, miként és milyen híreket kapott Zágrábban a 2. magyar hadseger doni katasztrófájáról, hogyan vélekedett Hitler e napokban Berchtesgadenben a magyarokról, mit tudott meg 1943 októberi budapesti látogatása során a magyar külpolitikai törekvésekről, más találkozások alkalmával miként vélekedett Sztójayról, német és magyar forrásokból mit tudott meg az újvidéki vérengzésben bűnösök elleni perről, hogyan értesült Magyarország német megszállásának előkészületeiről és lefolyásáról, valamint miként vélekedett a főszereplők ténykedéseiről, milyen élményekkel és információkkal gazdagodott 1944. május 30-i Balaton-felvidéki kényszerleszállásakor és budapesti látogatásakor, mennyit és mennyivel előbb tudott meg a Szálasi-hatalomátvétel német tervéről, hogyan, milyen hírek vételével élte meg Bécsben annak végrehajtását, hogyan ítélte meg a „nemzetvezető” személyét, az ország kiszolgáltatását, a kiszolgáltatók bukás utáni sorsát. Legtöbbet a Marosy Ferenc zágrábi magyar követtel és a háború végén SS-szolgálatba állt Ruzskay Jenő vezérezredessel folytatott beszélgetéseiről vetett papírra a pályája csú-

csán német gyalogsági tábornoki rangot elért tudós emlékező.

A közvetlen magyar vonatkozásokon túl az e kötetbeli feljegyzések egységes képet adnak a Független Horvát Állam létének teljes időszakáról, megismertetnek a főbb helyi eseményekkel és azok fő mozgatóival, a külföldről érvényesülő befolyásokkal és a külföldi kapcsolatokra törekvésekkel. Minden írásban a hadtörténelemtudomány korábbi aktív művelőjének éleslátású, kritikus szemléletmódja sugárzik. Ugyanakkor végig kíséri az írásokat az a tragikus tévedés, amellyel a nemzeti-szocializmustól távol álló gondolkodó és poli-

tikus saját eszméit ennek az ideológiának a fegyveres szolgálatába állva igyekezett a jövőbe átmenteni. Utolsó írásában az életével is leszámolni készülő kénytelen tudós tisztességével kimondani: „Nyilvánosan beismerem, hogy többször súlyosan tévedtem.”

Őszinte köszönettel tartozunk Peter Brouceknek, hogy a közzététellel a hadtörténelmi kutatás rendelkezésére bocsátotta Glaise-Horstenau írásait. Ezeket a magyar kutatók is nagy haszonnal fogják forgatni. Megkönynyíti munkájukat a rendkívül alapos jegyzetanyag és a gondos névmutató.

Z. J.

ERWIN STEINBÖCK

ÖSTERREICHS MILITÄRISCHES POTENTIAL IM MÄRZ 1938

(Verlag für Geschichte und Politik, Wien, R. Oldenbourg Verlag, München, 1988. 186 o.)

Magyar szempontból is rendkívül figyelemre méltó újabb könyvvel jelentkezett az ausztriai hadtörténelmi kutatás egyik nagy öregje, Erwin Steinböck. Az ötvenéves évfordulón a sokszor megalapozatlan érvekkel folytatott vitának talán véget vet ezzel az összeállítással, amelyben az általa feltárt, mindaddig kutatatlan levéltári források alapján Ausztria 1938 márciusi katonai potenciálját vizsgálja, vagyis kimondatlanul is választ ad, milyen erők álltak rendelkezésre egy esetleges bevetésre a hitleri Német Birodalom részéről várható, „Anschluß”-nak nevezett, bekebelezési akció ellenében.

A bevezető fejezetben a szerző visszatekint az 1919. február 6-i ideiglenes hadügyi törvény óta az első Osztrák Köztársaságban megtett hadügyi törvényhozási és hadszervezési útra. Hangsúlyozza, hogy a Szövetségi Hadsereget minden fázisban — a Saint-Germain-i békeszerződés korlátai között is — hármas feladatra készítették fel: Ausztria határainak védelmére, a belbiztonság fenntartásának garantálására és rendkívüli elemi csapások következményeinek elhárítására. Az e három területen történt alkalmazások tárgyalásánál közép-pontban természetesen az egykori nyugat-magyarországi vármegyékről leszakított nyugati sáv ausztriai felségterületté tétele érdekében vívott harc áll. Sajnálatos, hogy az osztrák történetiszemléletben általános módon, itt is sommásan „magyar bandákról”, „rendkívül kétértékű soproni népszavazásról” és „a kiszemelt tartományi székváros elvesztéséről” van szó.

1928-ban, a Szövetségesközi Katonai Ellenőrző Bizottság ausztriai tevékenységének megszűntével, új fejezet kezdődött a honvédel-

mi felkészítésben. Elemzésével a szerző kimutatja, hogy gyakorlatilag 1936-ra érte el a Szövetségi Hadsereg azt a fejlettségi szintet, amelyben az 1938-as esztendőt is megérte.

Áttérve az 1938-as helyzetre Erwin Steinböck elsőként a vezető szervek működését mutatja be. Hangsúlyozza, hogy az államelnök hadseregfőparancsnoki funkciója csupán formális volt, a legfelsőbb hadvezetés gyakorlatilag a honvédelmi miniszter kezében volt, ezt a tisztséget pedig hagyományosan a szövetségi kancellár töltötte be. A hadügyekhez értő legmagasabb szintű vezető a honvédelmi minisztériumi államtitkár volt. Ezután részletezi a szerző a minisztérium felépítését, valamint a haderő tagolódását. Ezt követően rátér az egyes fegyvernemek és csapategységek részletes ismertetésére. Nagy hangsúllyal szól arról ez a rész, miként igyekezett a legfelsőbb hadvezetés történelmi névadással, a korábbiakhoz igazított egyenruházattal, tudatos hagyományápolással sajátos „osztrák arculatot” adni a Szövetségi Hadseregnek. Szól a szerző a hadseregfejlesztésnek az új államiség korlátozott lehetőségeiből fakadó korlátairól is.

Magyar szempontból fontosabb az az alfejezet, amely a külföldi katonai kapcsolatokat mutatja be. Felidézi a Mussolini vezette Olaszország részéről Ausztriának és Ausztrián keresztül Magyarországnak szállított egykori osztrák-magyar fegyverek 1929—1936 közti eladásának történetét, a Római Jegyzőkönyvhöz csatlakozó 1934-es titkos jugoszlávellenes olasz-osztrák-magyar katonai egyezmény realizálását, illetve ennek nehézségeit Olaszország megbízhatatlansága, valamint a kimondatlan osztrák semlegesség és a hangsúlyozott magyar revíziós törekvések közti eltérő célkitűzés kö-